

Ölüm əleyhinə qiyam

Alber Kamünün “Taun” romanı haqqında

*Bu yazını mənim ilk
mətbu hekayəmə
uğurlu yol diləmiş
ustadım Elçinin əziz
adına tapşırıram*

Kamü bu romanı dünya müharibəsinin şıdırğı vaxtında qələmə almışdı. Əsər davadan sonra - 1947-ci ildə işıq üzünə çıxarılmış, üstündən on il ötəndə “Yabancı” ilə birlikdə Nobel mükafatına layiq görülmüşdü.

Yazıçı təbii fəlakət kimi, azğın sel kimi axıb-axıb ölkələrə, evlərə, beyinlərə dolmuş faşizmi ölüm saçan yoluxucu məruzə, dəhşətli epidemiyaya bənzətməmişdi. Ancaq bu bənzətməni “qəhvəyi taun”un (doğmaca dilimizdə “qonur ölət” söyləmək, mənəcə, deyimnin daha uğurlu təqdimatı olar) yayıldığı coğrafi əraziylə çəpərləmək doğru deyil, taun əsərdə ümumən varlığın mahiyyətini, təbiətin xassəsini, həyatın ayrılmaz komponenti kimi ölümü, xeyirlə qoşa addımlayan şəri ifadə eləyir. Belə olmasaydı, roman faşizm ideologiyasının, müharibə təbliğatının əleyhinə yazılmış irilixirdalı minlərlə, on minlərlə əsərdən seçilməzdi. Taun həm də Kamü dünyagörüşünün ana anlayışı sayılan absurdun rəmzidir, çünki onun da yaşadığımız dünya sayaq heç bir mənası, məntiqi yoxdur, o da kaosun törəməsidir.

Roman xronika tərzində yazılıb. Yalnız əsərin sonlarında bilinir ki, bu qeydlərin müəllifi baş qəhrəman özüdür, sadəcə, fikirlərini, müşahidələrini üçüncü şəxsin dilindən qələmə alıb. Dörd-beş il bundan qabaq taclı virus bəşəriyyətin canına-ciyərinə dərəcədə hamımız bu romandakına bənzər situasiyaya düşdükdə, həyatın ölümlə çarpışmasına şahidlik elədik, bütün qoruyucu tədbirlərə baxmayaraq şərlə növbəti savaşa milyonlarla itki verdik. Axırda həyat yenə də qalib gəldi, hərçənd son sözü həmişə ölüm deyir. Ölümçül mikroblar, xain viruslar ömrümüzü-günümüzü gecəgündüz nişangahda saxlayır, gərəvə düşən kimi tətiiyi çəkir. Xoşbəxtlikdən hələlik doğulanlar ölənləri üstələyir, bir gün bu proses tərsinə getsə, axırımız nə olacaq, bilinmir.

Kamü öldürücü xəstəliyi, qorxunc epidemiyanı parlaq universal simvol, ümumbəşəri mif səviyyəsinə, əsərini də eynən Kafkanın əsərləritək insanın taleyi haqqında yazılmış roman-pritça, roman-allegoriya mərtəbəsinə qaldırıb. Ancaq əsərdəki obrazlar sadəcə müəllifin ideyalarını, tezislərini daşıyan rəmzlər, konstruktlar deyil, həm də xarakterləri, sevgiləri, qorxularıyla birgə canlı insanlardır, əks halda yüksək bədii keyfiyyətlərdən məhrum əsər quru, cansız traktatdan seçilməzdi. Dahi yazıçı o kəsdir ki, həmişə sənətlə həyatın, mücərrədliklə konkretliyin kəsişdiyi nöqtədə məqam tutur, bir əli sənətdə, bir əli həyatda olur. İncəsənət həyat haqqında həqiqətləri ifadə eləməyin ən kamil, ən üstün vasitəsidir. Kamü özü də deyirdi ki, əgər filosof olmaq istəyirsənsə, roman yaz. Onun traktatları da forma-üslub baxımından akademizmdən uzaq, bədii publisistikaya bir köynək yaxındır.

Bunu da deyim ki, “Taun” romanının dilimizdə orijinaldan iki tərcüməsi var - birini mərhum tərcüməçi Hamlet Qoca, o birini tənqidçi alim Cavanşir Yusifli çevirib. Əsərdə hadisələr 194...-cı ildə (müəllif konkretləşdirmir) Əlžecairin dəniz-qırağı Oran şəhərində, tipik

fransız prefekturasında baş verir. Dəniz kənarında yerləşdiyi ni saymasaq (di gəl, bu yaşayış məntəqəsi üzü dənizə yox, arxası dənizə salınıb), ana təbiətdən nəsibini almamış ağacsız-quşsuz ölü şəhərə bu azmış kimi yaz ağzı taun epidemiyası da qəfil hücumu keçir. Xain təcavüzə hazır olmayan şəhər adamlarının hərəsi bəlaya bir cür reaksiya verir, potensial ölüm qarşısında hər kəsin xarakteri, gerçək mahiyyəti açılır.

Hər şey ondan başlanır ki, küçələrdə, evlərdə ölü siçovullar peyda olur. Çox keçməmiş şəhər əhli çöl-bayırdan hər gün minlərlə gəmirici leşi toplayır. Əzəl günlər şəhərin fəlakət astanasında olduğunu hələ ağına gətirməyən baş qəhrəman doktor Rie xəstə arvadını sanatoriya müalicə olunsun deyər dağ kurortuna yola salır. Ev işlərində oğlunun öləndən tutmaq üçün anası onun yanına köçür.

Taunun ilk öldürdüyü adam doktorun yaşadığı evin dalandır. Epidemiyadan hələlik heç kim şübhələnməsə də, ölənlərin sayı durmadan artır. Doktor Rie Parisdən zərdab si-fariş verir, ancaq onun xəstələrə çox da köməyi dəymir, üstəlik, tezliklə dərman da tükənir. Şəhər prefekturası vəziyyətin ciddiləşdiyini görəndə karantin elan eləyir, Oran qapalı məkana çevrilir.

Bir axşam Qran soyadlı çoxdankı pasiyenti doktoru evinə çağırır. Meriyada qulluq eləyən bu qoca yoxsul olduğuna görə Rie həmişə ona pulsuz xidmət göstərir. Qran deyir ki, onun Kottar adlı qonşusu intihara cəhd göstərib. Kottarın bu cəhdinin səbəbi Qrana bəlli deyil, ancaq qonşusunun özünü qərribə aparmağı qocanın gözündən yayınmayıb. Qaraqabaq, adamayovuşmaz Kottar bu hadisədən sonra insanlara qaynayıb-qarışmağa, onlara mehribanlıq göstərməyə başlayır. Doktor bu qənaətdə gəlir ki, Kottarın vicdanı ləkəlidir, bu səbəbdən adamların etimadını qazanmağa, özünü onlara bəyəndirməyə çalışır.

Cansız-cəsədsiz, ürkək, fikrini dilə gətirməyə çətinliklə söz tapan qoca Qran özü isə uzun illərdən bəri bir kitab yazır. Hökumət işindən macal tapan kimi şədevr olacağına əsla şübhə eləmədiyi əsərinin üstündə işləməyə girişir. Fəqət əsərin birinci cümləsini bu neçə ildə nə qədər yazıb-pozsa da, üstündə oynasa da, hələ də başa gətirə bilməyib.

Epidemiyanın ilk günlərində doktor Rie iki nəfərlə tanış olur: bunun biri Parisdən gəlmiş jurnalist Raymon Ramber, o biri atletik cüssəli, sakit ayıq baxışlı Jan Tarrudur. Epidemiyadan bir neçə həftə əvvəl şəhərə gəlmiş Tarru dəftərcədə qeydlər aparır, Oranda gördüklərini bütün təfərrüatıyla yazıb sənədləşdirir, xəstəlik yayılandan sonra isə, təbii ki, bütün diqqətini fəlakətin detallarına yönəldir. Tarru tezliklə doktorun yaxın dostuna, silahdaşına çevrilir, ölətlə (indi çox yerdə unudulmuş bu gözəl kəlmə dilimizdə epidemiya sözünün qarşılığıdır, Mirzə Fətəli Axundovun, Süleyman Rəhimovun leksikonunda işlənmiş sözdür) mübarizə aparmaq üçün könüllülərdən ibarət sanitariya dəstələri yaradır.

Karantin elan olunandan sonra şəhər əhli özünü türmədəymiş kimi hiss eləyir. Mək-

tub yazmaq, dənizdə çimmək, şəhərdən çıxmaq qadağandır. Ərzaq qıtlığı yarananda Kottar kimi qaçaqmalçılar vəziyyətdən yararlanmağa çalışırlar. Varlılarla kasıblar arasında fərq daha qabarıq görünməyə başlayır: olan-qalanını da ərzağa verib lüt qalan kasıblardan fərqli olaraq varlılar qara bazardan üçqat bahasına yemək-icmək almağa, kafe-restoranlarda, əyləncə yerlərində pul xərcləməyə xəsislik eləmirlər. Heç kim gələcək haqda düşünmür, fəlakətin nə qədər çəkəcəyini, bu ütdən salamat çıxıb-çıxmayacağını bilmir, hamı bugünlə yaşayır. Real ölümün təhdidi qarşısında insanların həyata da, zamana da münasibəti dəyişir. Sərvət, ictimai mövqe, sosial status (yəni həyat) adamları çeşidləndirib boy sırasına düzərsə, əcəlin hüsurunda hamı bərabərləşir.

Oranda qəribliyə düşmüş jurnalist Ramber Parisdəki azad, firavan günlərinə, sevgilisinin yanına qayıtmağa yol axtarır. Əvvəl qanuni yolla şəhərdən çıxmağa çalışsa da, icazə ala bilmir. Sonra Kottarın köməyi sayəsində qaçaqmalçılarla əlaqəyə girir, işlər düzülüb-qoşulanda Ramber fikrindən daşınır, sutkanın iyirmi saatını xəstələrə əlləşən doktor Rienin, taunla ölüm-dirim savaşına çıxmış Tarrunun fədakarlığını görəndən sonra əcəlin pəncəsində çabalayan şəhəri bu halda qoyub aradan çıxmağa vicdanı, ləyaqəti yol vermir. Ramber Oranda qalıb Tarrunun sanitariya briqadasına qoşulur.

Vəziyyətdən yalnız Kottar razıdır, epidemiya onun qanunsuz alveri, haram qazancı üçün gen meydan açıb, bulanıq suda balıq tutmasına bolluca imkan yaradıb. Üstəlik, hökumətin, polis başı elə qarışıb ki, Kottar kimilər yada düşmür, canı qalmaqalın içində onları itirib-axtaran yoxdur. Barəsində açılmış cinayət qovluğu da, Allah bilir, hansı dəftərxananın küncünə atılıb qalıb.

Karantinə alınmış insanlar evlərinə qayıdanda doğmalarının, əzizlərinin qırıldığını görüb ağrıqlarını itirirlər, havalı başla ev-əşiklərinə od vurub taun adıyla ömürlərinə soxulmuş şərdən qisas aldıklarını düşünür. Qarətçilər elə onların gözü qabağındaca özlərini alova atır, pula gedən nə varsa canlarını oda yaxmaq hesabına daşıyıb aparıb dəyər-dəyməzinə satırlar.

Keşiş Panlū kilsədə söylədiyi möizələrdə taunun günahlarına görə Allahın şəhər əhlinə göndərdiyi bir cəza olduğunu, Tanrının iradəsinə boyun əyməkdən savayı bir çarə qalmadığını ibadətə gələnlərin beyninə yeridir. Keşiş tibbə heç bir etimad göstərmir, Allah, ölüm, cəza, təbabət kimi mövzulara münasibətdə doktor Rie ilə toqquşur. Ancaq günahsız, məsum uşağın vaxtsız əcələ qurban getməsindən sonra keşiş Panlū də hərəkətə gəlir, o da Tarrunun sanitariya briqadasına qoşulub xəstələrə yardım göstərməyə çalışır.

davamı növbəti sayımızda

F. Uğurlu